

Sygn. akt II CSK 459/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 lutego 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)

SSN Henryk Pietrkowski (sprawozdawca)

SSA Michał Kłos

w sprawie z powództwa Marzeny R.

przeciwko Skarbowi Państwa - Prezydentowi Miasta P., Miastu P., Samodzielnemu Publicznemu Zakładowi Opieki Zdrowotnej Ortopedyczno - Rehabilitacyjnemu Szpitalowi Klinicznemu Akademii Medycznej w P. oraz Parafii Rzymsko - Katolickiej w P.

o ustalenie i zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 6 lutego 2008 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 15 marca 2007 r.,

**oddala skargę kasacyjną i nie obciąża powódki kosztami
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny, po rozpoznaniu sprawy, w której powódka dochodziła od kilku pozwanych odszkodowania w związku ze śmiercią 15 - letniej córki, która zginęła wskutek przewrócenia się na nią przydrożnego drewnianego krzyża, wyrokiem z dnia 15 marca 2007 r. uchylił wyrok Sądu Okręgowego w stosunku do Skarbu Państwa – Prezydenta Miasta P. w części oddalającej powództwo o zasądzenie kwoty 50 000 zł z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej (art. 446 § 3 k.c.) oraz w części orzekającej o kosztach procesu i w tym zakresie przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania, natomiast w pozostałej części, a mianowicie dotyczącej oddalenia przez Sąd Okręgowy żądania zasądzenia kwoty 150 000 zł z tytułu zadośćuczynienia za cierpienia, krzywdę i stres związany ze śmiercią córki (art. 445 k.c.), renty w wysokości po 500 zł miesięcznie (art. 446 § 2 k.c.), a także ustalenia na przyszłość odpowiedzialności strony pozwanej za skutki śmierci córki powódki (art. 189 k.p.c.) – oddalił apelację.

Według dokonanych ustaleń w dniu 2 sierpnia 2000 r., postawiony na działce pozwanego Skarbu Państwa drewniany krzyż, który wskutek zaniedbań nie był konserwowany, przewrócił się podczas burzy na 15 - letnią córkę powódki Martę W., która w następstwie doznanych obrażeń zmarła. W tym czasie z powódką zamieszkiwała także dorosła córka – Emilia i małoletni syn Jakub. Powódka była zarejestrowana jako bezrobotna bez prawa do zasiłku. Wraz z dziećmi była na utrzymaniu męża, pracującego i zamieszkującego w Niemczech. Po śmierci córki powódka leczyła się przez dwa lata u psychologa, dwukrotnie była też u psychiatry. Od 2004 r., gdy rozwiodła się z mężem, nie korzysta z porad psychologów. Zamieszkuje z synem Jakubem, który ma już 22 lata. Córka Emilia jest zamężna, nie pomaga powódce finansowo. Powódka jako fryzjerka utrzymuje się z pracy dorywczej.

Sąd Apelacyjny nie podzielił – powołując się na zasady doświadczenia życiowego - poglądu Sądu Okręgowego, który uznał, że nie nastąpiło znaczne pogorszenie sytuacji życiowej powódki po śmierci jej dorastającej córki. Nie budzi wątpliwości, że na skutek doznanego silnego stresu i rozstroju zdrowia

wymagającego leczenia psychiatryczno – psychologicznego osłabiła aktywność życiowa powódki. Sąd Apelacyjny zalecił, aby Sąd Okręgowy rozpoznając ponownie sprawę w tym zakresie oszacował wysokość odszkodowania, o którym mowa w art. 446 § 3 k.c. Za bezzasadny uznał zarzut apelacyjny naruszenia art. 446 § 2 k.c. przez jego niezastosowanie i w konsekwencji odmowę zasądzenia renty. Na zmarłej córce - podkreślił Sąd Apelacyjny - nie ciążył obowiązek alimentacyjny względem powódki. Okoliczność, że powódka mogła w przyszłości liczyć na pomoc dorastającej córki może mieć znaczenie przy miarkowaniu odszkodowaniu, o którym Sąd orzeka na podstawie art. 446 § 3 k.c., nie uzasadnia natomiast roszczenia opartego na podstawie art. 446 § 2 k.c. Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 445 § 1 k.c. przez jego niezastosowanie i odmowę zasądzenia zadośćuczynienia Sąd Apelacyjny, przyznając, że w doktrynie i judykaturze sporna jest kwestia dopuszczalności przyznania najbliższym członkom rodziny zmarłego zadośćuczynienia w związku z doznany silnym wstrząsem psychicznym, opowiedział się za stanowiskiem, zgodnie z którym osobom poszkodowanym na skutek śmierci osoby bliskiej przysługują roszczenia odszkodowawcze na szczególnej podstawie prawnej, jaką jest art. 446 k.c., nie zaś na podstawie art. 445 k.c., który przewiduje zadośćuczynienie tylko dla poszkodowanych, przeciwko którym było skierowane działanie sprawcy.

Skarga kasacyjna powódki od powyższego wyroku w części oddalającej apelację w stosunku do Skarbu Państwa – Prezydenta Miasta P. oparta została na podstawie naruszenia art. 378 § 1 i art. 328 § 2 k.p.c. oraz art. 448 k.c. przez nierozważenie możliwości zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c., a także na podstawie naruszenia art. 446 § 2 i art. 445 § 1 k.c. przez ich niezastosowanie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut nierozważenia możliwości zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c., co zdaniem skarżącej narusza nie tylko ten przepis, ale także art. 378 k.p.c., nie jest usprawiedliwiony, bowiem powódka w zakresie zgłoszonego roszczenia o zadośćuczynienie za doznany rozstrój zdrowia nawet nie twierdzi, że zachodzi zbieg podstaw prawnych odpowiedzialności strony pozwanej,

to jest zbieg art. 445 § 1 k.c. i art. 448 k.c. Zarzut niezastosowania art. 448 k.c. powódka nie odnosi bowiem do roszczenia o zadośćuczynienie z tytułu doznanego rozstroju zdrowia, lecz do niezgłoszonego roszczenia o zadośćuczynienie z tytułu naruszenia jej dobra osobistego, jakim jest w prawidłowo funkcjonującej rodzinie szczególna więź rodziców z dzieckiem, przerwana śmiercią dziecka. Innymi słowy, skoro roszczenie o zadośćuczynienie oparte było na wyznaczonej przez powódkę podstawie faktycznej, w zakres której wchodziły okoliczności dotyczące rozstroju zdrowia wywołanego wskutek śmierci córki, to Sądy obu instancji nie popełniły błędu subsumcyjnego oceniając zasadność tego roszczenia tylko na podstawie art. 445 k.c. Podkreślić nadto trzeba, że gdyby nawet z faktów przytoczonych przez powódkę wynikało, że zdarzenie, na którym oparte zostało powództwo o zadośćuczynienie spowodowało naruszenie także jej dobra osobistego, objętego ochroną przewidzianą w art. 448 k.c., to z braku zgłoszenia żądania w tym zakresie Sąd Apelacyjny nie mógłby – bez naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. – o nim orzekać. Po skreśleniu art. 321 § 2 k.p.c. oraz w świetle przewidzianej w art. 321 § 1 k.p.c. zasady związania sądu żądaniami stron (*ne eat iudex ultra petita partium*) sąd nie może orzekać o roszczeniach, które nie były objęte żądaniem.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 446 § 2 i art. 445 § 1 k.c. przez ich niezastosowanie, stwierdzić należy, że o ile instytucja zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej wywoływała kontrowersje w okresie obowiązywania kodeksu zobowiązań (art. 166 k.z.), których wyrazem była uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1951 r. (C. 15/51, PiP 1952, z. 2 s. 817), w której zadośćuczynienie za krzywdę moralną na rzecz członków rodziny zmarłego uznane zostało za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, a także uchwała całej Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1957 r. (I CO 37/56, OSN 1959, poz. 3 oraz glosa krytyczna opubl. w NP 1957, nr 12, s. 135), o tyle na gruncie art. 446 § 3 k.c. nie wywołuje już takich kontrowersji. W wyroku z dnia 8 maja 1969 r. (II CR 114/69, OSNCP 1970, nr 7-8, poz. 129) Sąd najwyższy uznał, że jeżeli członek rodziny dozna na skutek silnego wstrząsu psychicznego spowodowanego tragiczną śmiercią osoby najbliższej znaczniejszych zmian w stanie zdrowia, to zachodzą przesłanki do zasądzenia na jego rzecz odszkodowania przewidzianego w art. 446 § 3 k.c. We współczesnym

orzecznictwie ten trafny pogląd jest dominujący. W wyroku z dnia 30 czerwca 2004 r. (IV CK 445/03, niepubl.) Sąd Najwyższy uznał, że znaczne pogorszenie sytuacji życiowej, o którym mowa w art. 446 § 3 k.c., obejmuje niekorzystne zmiany bezpośrednio w sytuacji materialnej najbliższych członków rodziny zmarłego (nie wyczerpujące hipotezy art. 446 § 2 k.c.), jak też zmiany w sferze dóbr niematerialnych, które rzutują na ich sytuację materialną. Sam ból, poczucie osamotnienia, krzywdy i zawiedzionych nadziei po śmierci dziecka nie stanowią podstawy do żądania odszkodowania. Jeśli jednak te negatywne emocje wywołały chorobę, osłabienie aktywności życiowej i motywacji do przezwyciężania trudności dnia codziennego, to bez szczegółowego dociekania konkretnych zdarzeń lub stopnia ich prawdopodobieństwa można na zasadzie domniemania faktycznego (art. 231 k.p.c.) przyjąć, że pogorszyły one dotychczasową sytuację życiową osoby z najbliższego kręgu rodziny zmarłego. Podobnie w wyroku z dnia 15 października 2002 r. (II CKN 985/00, niepubl.) Sąd Najwyższy uznał, że śmierć małoletniego dziecka może stanowić w rozumieniu art. 446 § 3 k.c. przyczynę znacznego pogorszenia sytuacji życiowej jego rodziców, nie tylko wtedy, gdy wywołała aktualny uszczerbek materialny, ale także wówczas, jeżeli ich cierpienia psychiczne osłabiły aktywność życiową, powodując utratę możliwości polepszenia warunków życia w przyszłości lub konieczność ograniczenia planów życiowych. Taka wykładnia art. 446 § 3 k.c. zasługuje na aprobatę, skoro bowiem istnieje możliwość zadośćuczynienia w przypadku naruszenia dóbr osobistych wskazanych w art. 23 k.c. (art. 24 w zw. z art. 448 k.c.), tym bardziej możliwość taka powinna istnieć w przypadku śmierci osoby bliskiej, powodującej z reguły w sposób istotny naruszenie sfery psychicznych odczuć osoby, którą utraciła członka najbliższej rodziny.

Rozpatrywanie przytoczonych stanów faktycznych (zbieżnych z ustaleniami dokonanymi w rozpoznawanej sprawie), z punktu widzenia „własnej” szkody i krzywdy osoby najbliższej i traktowanie jej jako „bezpośrednio poszkodowanej”, a zatem na podstawie art. 445 § 1 k.c. (tak: wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29 listopada 2000 r., I ACa 882/00 oraz niektóre wypowiedzi w doktrynie) nie zasługuje na aprobatę. Dla osób poszkodowanych na skutek śmierci osoby bliskiej podstawą prawną roszczeń jest art. 446 § 3 k.c., nie zaś art. 445 k.c., zgodnie

z którym zasądzenie zadośćuczynienia możliwe jest na rzecz osoby, przeciwko której był skierowany czyn niedozwolony wyrządzający szkodę w postaci między innymi rozstroju zdrowia. Zarzut naruszenia art. 445 k.c. przez jego niezastosowanie nie mógł więc zostać uwzględniony. Kwestia zmian w sferze dóbr niematerialnych powódki, które rzutują na jej sytuację materialną będzie zatem – zgodnie z powołanym orzecznictwem - przedmiotem badania przy ponownym rozpoznawaniu sprawy na skutek uchylenia wyroku Sądu Okręgowego w części oddalającej powództwo o zasądzenie kwoty 50 000 zł z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej powódki (art. 446 § 3 k.c.).

Za bezzasadny uznać należało także zarzut naruszenia art. 446 § 2 k.c. przez odmowę jego zastosowania jako podstawy prawnej żądanej renty. Pierwszą grupę osób uprawnionych do uzyskania renty na podstawie art. 446 § 2 zd. 1 k.c. (renta obligatoryjna) stanowią osoby, względem których ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny. Obowiązki takie przewidują art. 23, 27, 60, 128 i nast. k.r.o. Małoletnia córka powódki do kręgu tych osób nie należała. Powstanie przewidzianego w art. 446 § 2 zd. 2 k.c. roszczenia o rentę fakultatywną uzależnione jest od spełnienia dwóch przesłanek: po pierwsze, aby zmarły dostarczał osobom mu bliskim dobrowolnie i stale środków utrzymania; po drugie, aby za przyznaniem renty przemawiały zasady współżycia społecznego. Córka powódki, będąc osobą małoletnią, pozostającą na utrzymaniu powódki, nie mogła być zaliczona także do tego kręgu osób. Wobec niespełnienia przesłanek przewidzianych w art. 446 § 2 k.c. Sąd Apelacyjny zasadnie zatem oddalił apelację w części objętej zarzutem naruszenia tego przepisu przez jego niezastosowanie.

Z przytoczonych względów orzeczono jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁴ k.p.c. oraz art. 102 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹).